

Macháček, Jiří; Balcárková, Adéla; Dresler, Petr; Přichystalová, Renáta; Přišťáková, Michaela

Metoda terénního výzkumu

In: Macháček, Jiří; Balcárková, Adéla; Dresler, Petr; Přichystalová, Renáta; Přišťáková, Michaela.
Břeclav - Pohansko. X., Sídlní areál na Severovýchodním předhradí : archeologické výzkumy v letech 2008-2016. Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2021, pp. 18-21

ISBN 978-80-210-9892-3; ISBN 978-80-210-9893-0 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144145>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

4 METODA TERÉNNÍHO VÝZKUMU

Archeologický terénní výzkum sídliště na Severovýchodním předhradí Pohanska u Břeclavi plynule navazuje na metodiku výzkumu, kterou nastínil již v roce 1959 František Kalousek a následně upravili a rozvíjeli jeho pokračovatelé (*Dostál 1970b*; *Dresler 2011*, 9–23; *Dresler – Macháček 2008a*, 1–2). Mění se pouze použitá technika dokumentace a postprocessing. S rozvojem výpočetní techniky a digitálních prostředků v posledních dvaceti letech doznal také archeologický výzkum na Pohansku u Břeclavi pokroku s jasným cílem získat největší množství informací co nejefektivněji a s maximální možnou přesností.

Pokud to bylo možné, byla plocha plánovaného výzkumu zbavena recentních kovových předmětů pomocí detektoru kovu a změřena nedestruktivními geofyzikálními metodami. Přes veškerou snahu však nebyly výsledky geofyzikální prospekce příliš přesvědčivé, neboť různých rušivých anomálií, které souvisely s lesnickou a loveckou činností, resp. recentními stavbami z meziválečného období, zde bylo příliš mnoho.

Plocha výzkumu byla před zahájením prací vytyčena geodetickými prostředky a drnový pokryv byl stržen strojovou mechanizací. Tento způsob byl zvolen poté, co bylo zjištěno, že na povrchu se nachází především recentní odpad a jen naprosté minimum archeologicky relevantních nálezů. Následně byla plocha opakovaně každou sezonu rozměřena do pravidelné sítě orientované ve směru S–J a tvořené čtverci o stranách 5 × 5 m, jejíž základy byly definovány na samotném počátku systematických výzkumů Pohanska (*Kalousek 1971*, 7). V této základní síti byly lokalizovány všechny zachycené archeologické struktury (obr. 5). Čtvercová síť je základem pro podrobnou metrovou síť, která je vodící mřížkou při následné skrývce nadložní vrstvy. Jednotlivé buňky metrové sítě jsou kódovány pozicí 1 až 5 na sloupci a řádku od levého dolního rohu základního pětimetrového čtverce.

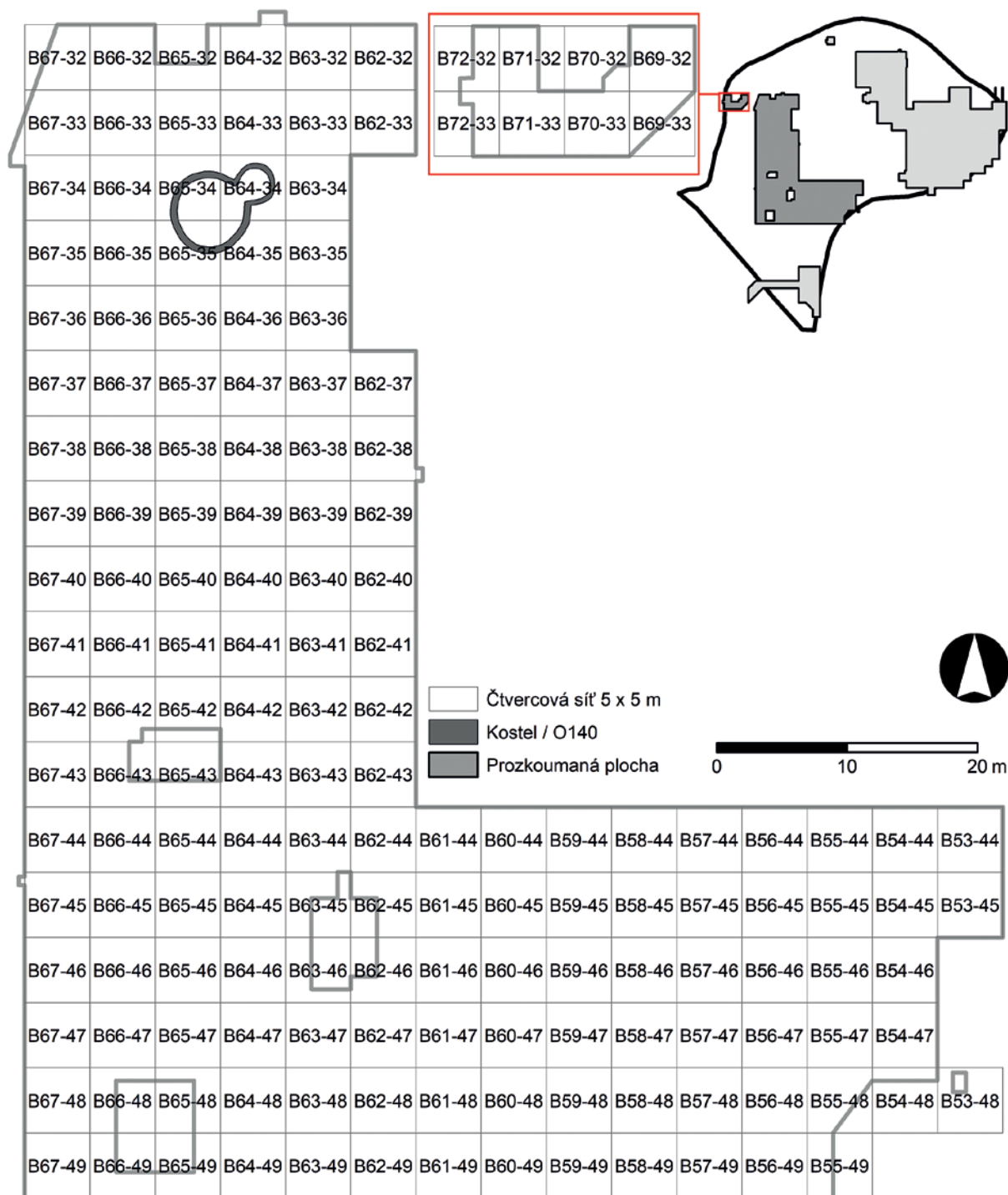
Abychom mohli základní pětimetrovou síť využívat v celé sídelní aglomeraci na Pohansku, je rozparcelována na sektory o velikosti 100 × 100 m, označené písmenem abecedy. Čtverce v sektorech jsou číslovány

od 1 po 100, a to v poledníkovém směru od severu na jih a v rovnoběžkovém směru od východu na západ. Na Severovýchodním předhradí se pohybujeme v sektoru B.

Skrývání nadložní vrstvy je prováděno výhradně ručně, v umělých vrstvách, přibližně „na výšku rýče“ a v systému metrové sítě. Počet vrstev kolísá od jedné až do tří, podle tloušťky nadložní vrstvy. Po mechanickém odstranění povrchové vrstvy, včetně drnu, je každá dosažená úroveň vždy geodeticky zaměřena a podle potřeby dokumentována i fotograficky. Dokumentační úroveň má své specifické označení, např. UR01 (UR = úroveň). Pod ní ležící umělá či přirozená vrstva je následně označena jako PUR01 (PUR = pod úrovní). Vzhledem k tomu, že každou úroveň geodeticky zaměřujeme, lze dle potřeb, ve spojení s metrovou sítí, rekonstruovat objem odstraněné vrstvy.

Nadložní vrstva byla postupně odstraňována a prosévána na mechanických motorových sítích, která byla pořízena pro potřeby výzkumu (obr. 6). Velikost oka síta je standardně 6 mm. Takto zvolená velikost umožňuje zachytit i malé keramické, osteologické, a hlavně ostatní nekeramické nálezy a jejich zlomky. Kvůli efektivitě výzkumných prací nejsou sbírány keramické fragmenty menší než 2 × 2 cm a velikostně obdobné fragmenty zvířecích kostí s výjimkou kostí rybích a šupin. Důraz je kladen především na sběr drobných předmětů a jejich fragmentů, zejména železných, kostěných, parohových, artefaktů z barevných kovů, skla apod. Keramika, zvířecí kosti a mazanice jsou uchovávány odděleně v igelitových sáčcích s označením příslušného čtverce metrové sítě a podúrovně. Drobné a speciální nálezy jsou separátně uloženy, každý v samostatném papírovém sáčku s uvedením čtverce metrové sítě, čísla podúrovně (PUR) a případně čísla geodeticky zaměřeného bodu nálezů. Po odstranění nadložní vrstvy jedné podúrovně v celém pětimetrovém čtverci jsou dílčí sáčky s keramikou, kostmi a mazanicí společně uloženy a označeny kódem základního čtverce.

V průběhu postupného odrývání nadložní vrstvy je plocha procházena detektorem kovu a pozitivně

Obr. 5. Břeclav - Pohansko. Severovýchodní předhradí. Číslování čtvercové sítě 5 × 5 m.

signály jsou při průzkumu příslušného čtverečního metru speciálně vyhledávány a následně geodeticky zaměřeny. Takto vyzvednuté nálezy jsou poté okamžitě uloženy do sáčků s uvedením čísla měřického bodu. Stejný způsob zaměření je prováděn i v případě, že je výzkumem zachycen *in situ* jakýkoliv zajímavý nálezy, vyjma fragmentů keramiky a zvířecích kostí, pokud se nejedná o celé nádoby nebo větší části kompletních skeletů. V případě, že se podaří objevit větší předmět nebo koncentrace nálezů *in situ*, je celá situace

dokumentována fotograficky a geodeticky. Totéž platí v případě, kdy se podaří vypreparovat na místě větší kameny nebo koncentrace kamenů, mazanice, keramiky a kostí. Tyto koncentrace nebo i solitérní kameny jsou po odstranění jedné podúrovně dokumentovány fotograficky a geodeticky způsobem, který umožňuje následnou digitalizaci a vektorizaci v prostředí geografického informačního systému. Od sezony 2012 provádíme také fotodokumentaci za účelem vytváření 3D modelů terénních situací a od roku 2015 je do procesu

zapojen i dron k pořizování leteckých svislých i šikmých snímků.

Po odstranění nadložní vrstvy byl začištěn povrch podloží, na němž jsou identifikovány zahloubené objekty. Situace je dokumentována standardním způsobem fotograficky a geodeticky. Zahloubené objekty jsou označeny tzv. faktovým číslem (F). Fakt byl definován jako terénní pozorování struktur převážně v úrovni geologického podloží, příp. i v nadložní vrstvě, o nichž nebylo dosud rozhodnuto, zda jsou antropogenního nebo přírodního původu. Všechny evidované struktury tak na počátku dokumentace dostaly svoje číslo faktu. Pokud je zjištěná struktura klasifikována jako pozůstatek antropogenní činnosti, je k číslu faktu přiřazeno i konkrétní číslo hrobu, sídlištního objektu, sloupové jámy, žlabu apod. Protože se jedná o jednotlivé identifikační číselnou řadu pro všechny zkoumané objekty, čísla faktů se nadále využívají při geodetických měřeních a v geografickém informačním systému. Struktury, které nebylo možné během výzkumu jednoznačně specifikovat, jsou dále evidovány pouze pod číslem faktu.

Sídlištní objekty jsou podle velikosti rozděleny na polovinu nebo čtvrtinu a poté exploatovány (obr. 7). Sediment, který obsahují, se prosévá. Snižování výplně zahloubených objektů probíhá nejprve po umělých,

mechanických vrstvách mocných cca 0,2 m. Pokud není identifikována žádná změna výplně, kamenná nebo jiná koncentrace, pokračuje odstraňování výplně až na dno nebo do takové hloubky, do které je možný bezpečný a smysluplný pohyb v zahloubeném objektu. Poté jsou dokumentovány profily a pokračuje se v postupném odstraňování dalších částí objektu. V případě, že jsou na profilu identifikovány vrstvy, označíme je kontextovým číslem. Další část výplně je poté exploatována po přirozených vrstvách. Výplň, většinou hlinitopísčité sediment, je prosévána na sítích. Z každé mechanické vrstvy nebo přirozené vrstvy je odebrán vzorek pro makrozbytkovou analýzu, ovšem až po prosetí na sítu. Tím se zbavujeme následného dohledávání a doplňování drobných nálezů po proplavení vzorku. Drobné nálezy, pokud jsou identifikovány při vybírání výplně objektů *in situ*, zaměřujeme geodeticky a identifikujeme číslem bodu měření.

Výrazné kumulace artefaktů, pozůstatky konstrukcí nebo jiné zajímavé situace uvnitř sídlištních objektů fotograficky a geodeticky dokumentujeme. Každá taková situace je označena číslem dokumentační úrovně (DU).

Dokumentace profilů je fotografická a kresebná na milimetrový papír. Pouze v ojedinělých případech je prováděna fotogrammetrická dokumentace profilu, a to

Obr. 6. Břeclav – Pohansko. Severovýchodní předhradí. Využití mechanizace při prosívání antropogenních sedimentů s archeologickými nálezy.

Obr. 7. Břeclav – Pohansko. Severovýchodní předhradí. Exploatace výplně zahloubeného sídlištního objektu.

stejným způsobem jako v případě výzkumu destrukce opevnění (Dresler 2011; Dresler – Macháček 2008a).

Po vybrání veškeré výplně objektu je geodeticky a fotogrammetricky dokumentován výkop objektu. Každý objekt je dokumentován tak, aby bylo možné data využít jak v geografickém informačním systému a tvorbě vektorového plánu, tak i při 3D modelování objektu.

Metodika odkryvu a dokumentace hrobu je stejná jako v případě výzkumu pohřebiště okolo rotundy (Macháček – Dresler – Přichystalová et al. 2016, 18–20).

Písemná dokumentace probíhá na základě formalizovaného zápisu do terénního formuláře. Obsahuje informace o uloženinách, stykových plochách, stavebních konstrukcích, kostrách a výkopech dle běžných standardů (Procházka – Vařeka – Merta 2005).